

ПРО ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПОПЕРЕДЖЕННЯ ТА ВИПРАВЛЕННЯ ПОМИЛОК В ІНШОМОВНОМУ МОВЛЕННІ

У даній статті розглянуто деякі аспекти виникнення помилок у студентів на різних ступенях іншомовної підготовки, досліджено доцільність і ефективність корекції помилок залежно від підходу до формування іншомовної компетенції (когнітивного й комунікаційного), проаналізовано поширені прийоми виправлення та засоби попередження появи помилок у мовленні, запропоновано приклади особистісно-орієнтованих завдань. Наголошено на важливості стимулювання студента до самостійного визначення й виправлення власних помилок, заохочення до комунікації, посилення мотивації до іншомовного спілкування.

Ключові слова: помилка, іншомовна комунікація, когнітивний підхід, комунікаційний підхід, виправлення та попередження помилки, особистісно-орієнтовані завдання.

Постановка проблеми. Сучасні виклики до особистості як конкурентоспроможної та здатної ефективно взаємодіяти в суспільстві, що глобалізується, підтверджують, що майже єдиною метою, яка переслідується під час вивчення іноземних мов, є комунікативна мета. Мова застосовується на практиці як для усної, так і письмової комунікації. Виходячи з розуміння комунікації як послідовної передачі та отримання повідомлень, здатність студентів здійснювати комунікацію, навіть оформлену граматично некоректно, але таку, що не призводить до смислових втрат, можна вважати продуктивною. Хоч будь-яка комунікація, особливо спонтанна, тим більше іншомовна, неможлива без помилок, невпевненість студентів у процесі побудови найпростішої фрази свідчить про невміння застосувати отримані знання в процесі соціально-комунікативної взаємодії. Саме помилки сигналізують про неуспішність засвоєння, об'єктивні труднощі оволодіння мовним матеріалом, недостатній рівень автоматизації мовних кліше, а методи викорінення помилок в іншомовному спілкуванні залишаються актуальною проблемою.

Аналіз актуальних досліджень. Феномену помилки та причинам виникнення помилок присвячено чимало наукових праць. Назвемо, зокрема Є. М. Верещагіна, Г. О. Китайгородську, Є. І. Пасова, В. С. Цетліна, О. Б. Шевніна та ін., які досліджували поняття помилки, причини появи помилок як результату несформованості відповідних іншомовних мовленнєвих навичок і вмій учнів, і шляхи їх запобігання [2, 26; 4, 148–150; 7, 265–267; 8; 9, 36–40]. Результатам міжмовної інтерференції, у наслідок якої відбувається некоректна інтерпретація рідної мови по відношенню до першої

іноземної мови, а у випадку вивчення другої іноземної мови відповідно до першої іноземної мови, присвячені праці Г. І. Богіна, Н. Д. Івицької, [1, 57; 3, 46–48; 6, 145–151]. Так, О. Д. Мітрофанова і В. Г. Костомаров наголошують, що проблема помилок співвідноситься з концепцією, на якій будується навчання. За когнітивного підходу в центрі уваги знаходиться формування мовної компетенції, що розуміється, насамперед, як граматична правильність мови, тому виправлення помилок займає мало не центральне місце в процесі навчання. Під час комунікативно-орієнтованого навчання, коли формування мовної та комунікативної компетенції відбувається паралельно, провідного значення набуває саме зміст висловлювання, а виправлення помилок у такому випадку набуває вторинного значення [5, 239].

Мета статті. У даній статті ми, покладаючись на власний досвід, маємо на меті поділитися деякими спостереженнями щодо ефективності відомих методів фіксування й виправлення помилок у студентів різного рівня підготовки, а також пропонуємо низку практичних вправ, які можна застосувати на занятті з іноземної мови з метою запобігання або викорінення найбільш поширених помилок.

Виклад основного матеріалу. У процесі іншомовної комунікації саме фонетично, лексично й граматично коректно побудоване висловлювання стає показником рівня володіння іноземною мовою, а виявлення та відповідна корекція помилок постає для викладача важливим завданням. Не слід забувати, що визначальним психологічним параметром будь-якої комунікації, окрім необхідності отримання екстралінгвістичної інформації, є потреба у взаєморозумінні, яка досягається в реальних умовах, зокрема спілкування іноземною мовою, не спеціальним аналізом і виправленням мовних помилок, що ускладнюють розуміння висловлювання, а залученням задля досягнення ефективності комунікації міміки, жестів, інших паралінгвістичних засобів. Тому орієнтація викладача на ідеальне висловлювання іноземною мовою, нав'язливе «очікування» помилки, призводить до психологічних блоків у студентів, створює перешкоди під час застосування іноземної мови як засобу спілкування. Традиційно прийняте «виправлення помилок заради виправлення», коли викладач, наголошуючи на помилці, вимагає від студента знання теоретичних правил, відмінювання дієслівних форм тощо, втратило сенс і потребує саме з'ясування й уточнення змісту висловлювання задля досягнення ефективності комунікації.

Моніторинг помилок не означає безапеляційної вимоги до безпомилкового виконання того чи іншого завдання. Адже, на думку

Є. І. Пасова, в комунікативній методиці рішення «виправляти» чи «не виправляти» помилки має прийматися відповідно до виду та мети роботи. На підтвердження своїх слів дослідник демонструє конкретні приклади, взяті з педагогічної практики:

- 1) відпрацювання вимови звуку;
- 2) автоматизація мовного зразка;
- 3) висловлювання в ситуації.

У першому випадку, здавалося б, виправлення необхідні, вони повинні бути особливо наполегливими під час постановки звуку на початковому етапі. Але з урахуванням рівня аудиторії вимоги можуть варіюватися, будуватися поетапно, займаючи відповідний проміжок часу. Пріоритетним при цьому стає орієнтація на результат. У другому випадку слід привертати увагу аудиторії не до повторюваних помилок, а до коректних мовних зразків, щоб навчання говорінню не «розчинилося» у зауваженнях про помилки й нагадуваннях про правила. У третьому випадку виправляти всі помилки недоцільно, оскільки це заважатиме мовцю висловитися. Виправленню підлягають тільки ті помилки, які викривляють висловлювання, заважають взаєморозумінню [7, 266–267].

Такої ж думки щодо сумнівної ефективності виправлення помилок в усному мовленні студента дотримується А. Дж. Ходж (A. J. Hoge), професійний викладач TESOL, засновник системи «Effortless English»: «Я не виправляю усні помилки, бо зазвичай це не спрацьовує. Існує багато досліджень про доцільність виправлення помилок і навпаки. Часто ці дослідження доводять, що виправлення мовленнєвих помилок неефективне. Виходячи з власного досвіду, ми можемо підтвердити, що це так. Коли студента виправляють, він свідомо розуміє, у чому його помилка, але під час розмови, коли спілкування відбувається дуже швидко, коли слід швидко співвідносити почуте з тим, що маєш відповісти, така взаємодія відбувається на підсвідомому рівні, який важко контролювати. До того ж свідомий контроль власного висловлювання призводить до гальмування мовлення, бо студент замість того, щоб вільно, природно, спокійно говорити, починає сумніватися в тому, що каже. Він починає хвилюватися з приводу помилок, намагається свідомо контролювати й будувати висловлювання. Говоріння уповільнюється, здається штучним. Це впливає як на здатність сприймати, так і продукувати інформацію [10]». Отже, важливим моментом у вивченні іноземної мови стає запам'ятовування, збереження й автоматичне вивільнення з пам'яті необхідних у певній ситуації правильних мовних форм, що стає можливим

за умови максимального вживання нових слів, конструкцій у вже відомих мовних зразках. Тоді правильні мовні приклади, або назвемо їх, еталони, не тільки закріплюються в довготривалій пам'яті, а й сама вона «починає працювати в режимі безпосередньої координації з оперативною пам'яттю, завдяки чому відбувається зв'язування актів запам'ятовування з актами вживання» [4, 94]. Добір граматичних вправ для повторення залежить, насамперед, від рівня підготовки студентів і, відповідно, від якості їх помилок. У групах із низьким рівнем підготовки опрацьовують такі явища як множина іменників, ступені порівняння прикметників, прості та тривалі часи дієслова. У цілому, повторення граматики доцільно проводити в комплексі. При цьому дуже важливо навчити студента швидко вивільняти з пам'яті відповідну форму. На нашу думку, кожне заняття можна розпочинати з граматичної розминки, наприклад:

а) запропонувати певну тему, до якої потрібно поставити якомога більше питань з метою отримання максимальної інформації. Початок питання можна подати на дошці. Можна визначити час на підготовку запитання з тим, щоб наблизити ситуацію до спонтанної;

б) запропонувати студентам розповісти про погоду сьогодні (вчора), про те, чим займалися вчора або займатимуться завтра, про похід в магазин тощо;

в) написати на дошці різні обставини часу. Запропонувати речення-шаблони іноземною мовою, які слід трансформувати відповідно до вказаних обставин часу. Після усного фронтального виконання граматичної розминки слід закріпити навичку письмово, і тоді кожен студент має можливість перевірити себе.

Наступними видами завдань можуть стати розв'язування кросвордів, проведення вікторин тощо. Важливою умовою ефективного повторення є подолання одноманітності, монотонності в роботі. Під час вивчення іноземної мови центральною фігурою є викладач або підручник, тому одним із факторів, що визначає правильність засвоєння мови, є те, яким чином викладач подає мовний матеріал [9, 38]. На думку психологів, такі відчуття виникають за умови багаторазової повторюваності зовнішнього подразника, незмінного ритму й темпу роботи, нецікавості для певної особистості окремої ситуації, низької емоційної насиченості інформації або ситуації. Подолати ці негативні моменти допомагає використання на занятті різних режимів роботи (парних, групових, колом, індивідуальних), що дозволяють поєднати два важливі чинники засвоєння: повторюваність і новизну.

Такої ж думки дотримуються О. Д. Митрофанова і В. Г. Костомаров, які вважають помилки нормальним явищем у процесі оволодіння іноземною мовою. Поява помилок у мовленні студента повинна сприйматися як показник набуття студентами певного рівня мовної та мовленнєвої компетенції. Розмірковуючи про методичну значущість багатоаспектності мовних явищ, дослідники пропонують розділити їх на формальні та змістові. До формальних належать фонетика й морфологія, що суворо регулюються нормою, до змістових – лексика та стилістика, що за своєю природою керуються такими закономірностями, як комунікативна доцільність, традиції сфер спілкування, зміст і мета висловлювання, нарешті, відчуття мови. Якщо у першому випадку варіативність вживання майже мінімальна, то в іншому має місце значний вибір з рівноправно правильних можливостей. Таким чином, з одного боку, можна розрізняти мовну правильність, регульовану критерієм комунікативної доцільності, до якої входять відбір і композиція мовних одиниць відповідно до змісту, цілей, умов конкретного акту спілкування, побудованого з урахуванням прийнятих закономірностей, з іншого боку – правильність мовних одиниць, що задається структурою, тобто правильність на рівні тексту й правильність на рівні використання мовних одиниць. Класифікація помилок за аспектами мови (фонетико-орфографічні, лексичні, морфологічні, синтаксичні) та за видами мовленнєвої діяльності (говоріння, аудіювання, читання й письмо) за такого підходу значно поповнюється. Перші порушують логіку висловлювання й становлять серйозну небезпеку для комунікації – їх виправлення є обов'язковим, інші не шкодять комунікації, тому виправлення під час висловлювання є неприпустимим. Його слід перенести на закінчення мовного спілкування [5, 241].

Попри дискусійність вищенаведених позицій щодо доцільності й ефективності виправлення помилок, цей вид діяльності залишається невід'ємною частиною навчального процесу. Не останнє місце в загальній системі роботи з попередження мовних помилок займають різного роду спеціальні вправи. Формулювання завдань вправи залежить від того, на якій стадії навчання здійснюється попередження помилки. Викладачеві ж головне зупинити свій вибір на тих, які допомагатимуть студентам ефективніше знизити кількість помилок. Ми хотіли б поділитися певними міркуваннями з приводу найбільш поширених методів корекції помилок. Так, у практиці викладання іноземних мов активного застосування набув метод корекції шляхом аналізу помилки. Цей прийом використовується під

час формування навичок різних видів мовленнєвої діяльності на різних етапах навчання. Так, виправлення помилок вимови краще застосовувати на етапах презентації й закріплення лексики. Попри те, що відомий спосіб виправлення помилок, коли група або студент, а іноді й сам викладач, повторює неправильне вживання структури, некоректну вимову, а відповідальний виправляє допущені помилки, уже давно визнаний дефективним, він і досі, на жаль, застосовується.

Дуже часто увага викладача акцентується не на типових помилках, а на всіх, що вловлюються ним на слух. Знаючи в такій ситуації, що від нього завжди чекають помилок, студент концентрує увагу не на змісті, а на формі висловлювання, у такий спосіб гальмуючи весь процес говоріння. Ефективним методом, на нашу думку, є фокусування лише на найбільш частих помилках шляхом використання наочності із зображенням помилки. Для цього прийому потрібні великі аркуші паперу. На кожному з них графічно зображується та помилка, яка найбільш часто зустрічається в мові студентів. Наприклад, на одному аркуші намалювати звук [s] – як нагадування для тих, хто забуває вимовляти його там, де це необхідно; на іншому аркуші – перекреслену частку «to» у випадку опрацювання, наприклад, модальних дієслів. Картки застосовуються за необхідності, наприклад, під час непідготовленого усного мовлення, розвитку комунікативних ситуацій, інсценізацій тощо. Помилки, зафіксовані на картці, можуть варіюватися залежно від етапу вивчення мови, рівня загальної мовної підготовки групи.

Метод направляючих команд, тобто підказок-вказівок на ту чи іншу помилку, не називаючи її та ні в якому раз не виправляючи її, на нашу думку, недостатньо ефективний, бо часто студент не розуміє запропонованих вказівок, як то: «change the pronunciation», «change the verb form», «change the word». Попри універсальність цього способу, оскільки він підходить для виправлення помилок будь-якого виду, досягнення ефективності його використання потребує чимало часу на занятті, якого зазвичай бракує особливо в сучасних реаліях вищої школи, де відбувається скорочення аудиторних годин за рахунок збільшення годин для самостійної роботи студента. У випадку з іноземними мовами певна частина самостійної роботи студента має як раз слугувати для роботи над виправленням його індивідуальних мовних помилок, закріплення правильних навичок. Завданням викладача постає виявлення типових помилок даного студента під час роботи в групі, їх фіксування, складення списку помилок і вправ на їх відпрацювання. Дієвим методом автор даної статті вважає «підслуховування» за роботою студентів у мікрогрупах.

Метод залучення жестів, як то піднятий угору вказівний палець, що мало б слугувати сигналом зупинитися, обдумати помилку, виправитися й продовжити говорити, гальмує усне мовлення, бо іноді студенти не розуміють у чому їх помилка, виникає напруження, а з ним і втрата мотивації говорити далі.

Ми пропонуємо види діяльності, які допоможуть сфокусуватися на глибоко вкорінених помилках, що є найважчими для виправлення. Для цього студентів, які мають, наприклад спільні граматичні проблеми, можна розбити на групи. Кожна група має написати щось на кшталт вірша, у якому б зустрічалося багато проблемних прикладів, але зафіксованих у їх правильній формі. З наочних засобів можна залучити великі аркуші паперу, фліпчарт, діапроектор для демонстрації в аудиторії. Ось, наприклад, вірш, що наведений у первісному вигляді, демонструє граматичну проблему цієї підгрупи – особливості вживання незчислюваних іменників (напр., «information»), помилки виділені курсивом. Звичайно, такий вид творчої діяльності можливий на доволі високому рівні володіння мовою (Level Upper Intermediate). Але саме на такому рівні виправлення вкорінених помилок є найважчим.

Information

I lived in a nation
With lots of information
Reading information all my life.
I had no information, had no wife,
Most of the information *were* nice
but *they* all had its special price.
But there's no information
like show information
A sum of information
With *many* information
That's like a bunch of information
In the age of information
And the moral of this information
is to kill old information
to have more animation
for further information.

Аналіз, обговорення, виправлення помилки відбувається спільно в групі. Для іншої групи проблемними виявились умовні речення.

If your shirt isn't clean
Don't make a scene!
If you have no washing machine
Don't get a spleen
'Cause our team created a cream
If you put the cream on the shirt
Your eye will never be hurt
If you feel lucky then
You'll buy «Clean» again and again.

До наступної вправи можна залучити всіх учнів групи. Викладач пропонує студентам уявити, що колись усі вони мали спільну мрію. Двох студентів просять залишити на деякий час аудиторію, а решта домовляється про мрію та про спільний для всіх проблемний аспект граматики, на якому їм хотілося сфокусувати свою увагу. Студенти повертаються в аудиторію і ставлять групі по черзі питання, які б допомогли з'ясувати мрію. Група повинна дати відповідь, коректно вживаючи попередньо вибрану ними граматичну структуру. У нашому випадку це конструкція «used to»:

Q: Did you like this dream?

A: I used to, but I don't any more.

Опитування триває доти, поки студенти не вгадають структуру й задуману мрію.

Принципова новизна таких вправ полягає в можливості виправлення проблемної помилки самими студентами, вдаючись до кооперативної роботи, та сприяє досягненню студентами високих результатів. Безперечно, така взаємодія створює в групі сприятливу атмосферу, нейтралізує напруження, що нерідко виникає в студентів, коли на помилці наголошує викладач. За бажанням останнього така форма роботи над помилками може бути перетворена на обговорення в цілій групі або в групах на підтвердження чи спростування слів студента, що виправляється. Так, створюється можливість реалізації критерію істинності в його інформативній функції.

Цікавою видається наступна форма взаємодії студентів, коли одна частина групи обговорює якусь проблему, інша мовчки стежить за обговоренням, записуючи їхні помилки. По завершенню дискусії помилки оголошуються, потім виправляються студентами, які їх зробили. Лише в тому випадку, коли виправлення «провалюється», викладач може втрутитися, прийти на допомогу. Потім студенти міняються ролями, щоб усі

могли виконати обидві функції. Метою цієї справи є навчити студента помічати помилки в мові іншого й самостійно їх виправити.

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. Усі запропоновані методи можуть бути використані для попередження й корекції різних видів помилок. Головним є те, щоб завдання сприяли розвитку навичок усного мовлення, були функціональними, особистісно-орієнтованими, тобто відповідали навчальним труднощам кожного окремого студента, відображали новизну, ситуативність, були наближені до реального життя. Вибір способу виправлення помилок залежить від типу комунікації: усної чи письмової, виду роботи (у групі, домашня, творча, контрольна), виду взаємодії (фронтальна, індивідуальна, кооперативна). Слід наголосити на важливості стимулювання студента до самостійного визначення й виправлення власних помилок, заохочувати його до комунікації, посилювати мотивацію до іншомовного спілкування.

ЛИТЕРАТУРА

1. Богин Г. И. Уровни и компоненты речевой способности человека / Г. И. Богин. – Калинин : Изд-во Калининского ун-та, 1975. – 106 с.
2. Верещагин Е. М. Психологическая и методическая характеристика двуязычия (билингвизма) / Е. М. Верещагин. – М. : Изд-во Московского ун-та, 1969. – 169 с.
3. Ивицкая Н. Д. О наиболее типичных ошибках при изучении английского языка и некоторых путях их преодоления / Н. Д. Ивицкая // Иностранные языки в школе. – 1995. – № 3. – С. 46–52.
4. Китайгородская Г. А. Методические основы интенсивного обучения иностранным языкам / Г. А. Китайгородская. – М. : Высшая школа, 1986. – 175 с.
5. Митрофанова О. Д. Методика преподавания русского языка как иностранного / О. Д. Митрофанова, В. Г. Костомаров. – М. : «Русский язык», 1990. – 268 с.
6. Общая методика преподавания иностранных языков / (под ред. А. А. Леонтьева). – М. : Русский язык, 1991. – 356 с.
7. Пассов Е. И. Основы коммуникативной методики обучения иноязычному общению / Е. И. Пассов. – М. : Русский язык, 1989. – 276 с.
8. Цетлин В. С. Как обучать грамматически правильной речи / В. С. Цетлин // Иностранные языки в школе. – 1998. – № 1. – С. 18–21.
9. Шевнин А. Б. Эратология и межъязыковая коммуникация / А. Б. Шевнин // Вестник Воронежского государственного университета. – Воронеж : ВГУ, 2004. – № 2. – С. 36–44.
10. Hoge A. J. Error correction. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://effortlessenglishclub.com/error-correction.html>.

РЕЗЮМЕ

Лось Е. В. О некоторых аспектах предупреждения и исправления ошибок в иноязычной речи.

В данной статье были рассмотрены некоторые аспекты появления ошибок в речи студентов на разных этапах иноязычной подготовки, исследована необходимость и эффективность коррекции ошибок в зависимости от подхода к формированию иноязычной компетенции (когнитивного и коммуникационного), проанализированы распространенные приемы исправления ошибок и способы

предупреждения их появления в речи, предложены примеры личностно-ориентированных заданий. Акцентируется внимание на важности стимулирования студента к самостоятельному определению и исправлению собственных ошибок, усилению мотивации к иноязычному общению.

Ключевые слова: ошибка, иноязычная коммуникация, когнитивный подход, коммуникационный подход, исправление и предупреждение появления ошибки, личностно-ориентированные задания.

SUMMARY

Los O. Some aspects of errors prevention and correction in foreign language speech.

This article focuses on some aspects of errors correction in students' speech at all the levels of the foreign language training, studies the feasibility and effectiveness of error correction depending on the chosen approach in foreign language competence forming (cognitive and communicative), analyzes common error correction methods and means of preventing its occurrence in speech, provides with the examples of student-oriented tasks. The author understands communication as a consecutive logic sharing of messages. Though even if students' messages have been expressed grammatically incorrect, but it doesn't prevent from understanding, the communication can be considered successful. Although any spontaneous communication, especially in the foreign language, is impossible without errors, students' uncertainty in a simple phrase building indicates a failure in applying the acquired knowledge during social and communicative interaction. The errors demonstrate the lack of knowledge; objective difficulties in the linguistic material mastering, linguistic clichés insufficient automation, and methods of eliminating errors in foreign language communication remain an urgent and still controversial problem. The author stresses that the decisive psychological parameter of any communication, in addition to the need of obtaining information, is the need for mutual understanding, which is achieved in the real foreign language communication without special analysis and correction of speech errors that impede understanding but through body language, facial expressions, gestures and other paralinguistics means. Therefore, the teacher's wish of an ideal phrase in the foreign language, obsessive error expectation in student's speech lead to psychological blocks, create obstacles in using a foreign language as a means of communication. The traditional ways of error correction when the teacher while emphasizing the error requires reciting theoretical rules of verb forms conjugation have lost their point. The effective communication is made only by clarifying and specifying the situation, by making it understandable. The author suggests different tasks such as grammar warming-up, crosswords solving, difficult grammar points poetry composing, guessing method by asking questions, error intercepting method, method of error demonstrating posters as well as selecting of student-oriented exercises for individual work, method of error monitoring and correcting by other students. All the tasks can be used for the prevention and correction of different types of errors depending on the student foreign language level. The main thing is that the activities for the development of oral communication skills to be functional, student-centered, to meet the educational challenges of each student, to correspond real life situations. The teacher should choose the appropriate methods, tasks for the most effective error correction according to the type of communication: oral or written, prepared or spontaneous, to the type of class work (in a group, homework, creative or test work), to the type of interaction (front, individual, cooperative). The article emphasizes the importance of stimulating the students to the self-correction, encouraging and motivating them to the foreign language communication.

Key words: *an error, foreign language communication, cognitive approach, communicative approach, errors correction and prevention, student-oriented tasks.*